

13.10

FREDAGSSERIEN 3

Musikhuset kl. 19.00

ALEKSANTERI NEVSKI (Neuvostoliitto 1938)

Frank Strobel, dirigent

Anna Danik, mezzosopran

Musikhusets Kör, instud. **Nils Schweckendiek**

Produktionsbolag: **Mosfilm**

Regi: **Sergej Eisenstein**, i samarbete med **Dmitrij Vasiljev**

Assistenterna: **Boris Ivanov**, **Nikolaj Maslov**

Manuskript: **Sergej Eisenstein**, **Pjotr Pavlenko**

Foto: **Eduard Tissé**

Scenografi: **Josif Shpinel**, **Nikolaj Solovjov**, **Konstantin Jelisejev**
– efter **Eisensteins** ritningar

Musik: **Sergej Prokofjev**

Sångtexter: **Vladimir Lugovskoj**

Ljud: **Vladimir Bogdankevitj**

Klipp: **Sergej Eisenstein**

Klippassistent: **Esfir Tobak**

Historisk expertis: prof. **A. V. Artsihovskij**

Militärexpert: brigadkommendör **K. G. Kalmykov**

I HUVUDROLLERNA: **Nikolaj Tjerkasov** (furst Alexander Jaroslavitj Nevskij), **Nikolaj Ohlopkov** (Vasilij Buslaj), **Aleksandr Abrikosov** (Gavrilo Oleksitj), **Dmitrij Orlov** (vapenmästaren Ignat), **Vasilij Novikov** (Pavsja, vojvoden av Pskov), **Nikolaj Arskij** (Domasj Tverdislavitj, bojar från Novgorod), **Varvara Massalitinova** (Amelfa Timofejevna, Buslajs mor), **Valentina Ivasjova** (Olga Danilovna, ungmö från Novgorod), **Aleksandra Danilova** (Vasilisa, kvinna från Pskov), **Vladimir Jersjov** (Hermann von Balk, stormästare av Tyska orden), **Sergej Blinnikov** (Tverdil, förrädare från Pskov), **Ivan Lagutin** (munken Anani), **Lev Fenin** (Ärkebiskopen), **Naum Rogozjin** (svart munk)

Premiärvisning: 23.11.1938 i Moskva

FILMPHILHARMONIC EDITION

Film by courtesy of

EUROPEAN FILMPHILHARMONIC INSTITUTE / Mosfilm,

Music by courtesy of Sikorski Musikverlage.

Ingen paus. Konserten slutar ca kl. 20.55.

ALEXANDER NEVSKIJ

Furst Alexander av Novgorod började efter sin död kallas för Nevskij med hänvisning till slaget vid Neva. De ortodoxa i Novgorod kämpade mot den katolska svenska armén, trupper från Egentliga Finland (vars andliga ledare var den dominikanske biskopen Thomas) och tavastlänningar som hade kvar sin forna tro.

Då Eisensteins film börjar, har slaget vid Neva redan utkämpats. Novgorod hotas nu österifrån av mongolernas khanat Den gyllene horden. Tatarerna härjade redan i byarna på landsorten. Alexander visade prov på skicklighet som förhandlare och lyckades lugna ner mongolerna. Västerifrån hotade en mera omedelbar fara, Tyska ordens anfall. Först svenskarna, sedan tyskarerna och till sist mongolerna – det var Alexanders strategi.

För att undvika "formalism" i regin omgav Eisenstein sig med partitrogna arbetskamrater som delade ansvaret t.o.m. för regi och manus. Huvudrollsinnehavaren Nikolaj Tjerkasov var mottagare av Leninorden.

Filmen bygger på två mäktiga episoda avsnitt. Marknaden i Novgorod som är synnerligen livlig. Och slaget på Peipussjöns is som blir ett dödens fält. Det hör till filmhistoriens mest legendariska stridsscener, en förebild för många.

I det barbariska slaget på isen lockar Alexander, ståtligt tolkad av Tjerkasov, de anfallande tyska svärdsriddarna ut på vårisen. Teutonerna är klädda i vita mantlar, ryssarna i mörka dräkter. Riddarna anfaller i geometriskt exakta

formationer ("den makedoniska falangen"), ryssarna rörde sig i oregelbundna vågrörelser. Riddarna ackompanjeras av "isens" musikaliska tema, ryssarna av "eldens" flammande motiv. Alexander besegrar riddarnas ledare i tvekamp, isen brister under de anfallande soldaternas tunga rustning. De flyende riddarna drunknar och tusentals stupade blir liggande på isen, då natten faller på.

Antti Alanen

SERGEJ PROKOFJEVS (1891–1953) MUSIK TILL FILMEN ALEXANDER NEVSKIJ

Propagandistiska verk är känsliga för växlande politiska konjunkturen och i det sammanhanget är det svårt att se några rent etiska värden. Både regissören Eisenstein och kompositören av filmmusiken Sergej Prokofjev förhöll sig pragmatiskt till sina uppgifter. Förutom musiken svarade Prokofjev för de patriotiska sångtexterna tillsammans med Vladimir Lugovskoj. Filmens och musikens ämne var uttryckligen myternas och legendernas Alexander. Målet var inte egentligen att gräva fram den historiska sanningen.

Då filmen på grund av nonaggressionspakten mellan Sovjetunionen och Tyskland sattes på hyllan, sammanställde Prokofjev år 1939 på basis av filmmusiken sin kantat op. 78, som tog mera tid i anspråk än det ursprungliga

filmpartituret. Skillnaderna mellan film-musiken och kantaten är ändå inte så stora. Närmast blev det fråga om att stryka upprepningar och rena ljudeffekter, samt att sammanfoga vissa scener.

I konfrontationen mellan rysk och germansk kultur använde sig Prokofjev inte av autentiskt musikmaterial och därmed undvek han att betona berättelsens historiska natur. Ryssarna beskrivs med stråkar och träblåsare, sublima hymner och folkloristiska motiv. Beskrivningen av tyskarna sker övervägande med bryska och harmoniskt skrälliga bleckklanger. Hela filmen har gestaltats som ett episkt panorama indelat i tablåer som domineras av musiken eller av replikeringen.

Under filmens förtexter citeras toner ur slaget på Peipussjöns (på ryska Tjud) is och därmed förebådar musiken dramats kulmen. Den förberedande texten målar upp hotet från väst, men musiken beskriver de ryska stadsstaternas svåra situation på 1200-talet och deras blodiga historia i skuggan av mongolväldet.

Mot denna dystra bakgrund öppnar sig en sommarvy över sjön Plesjtjevo och samtidigt ljuder en sång om Alexander Nevskij. På samma sätt kontrasterar Peregrinushymnen och visioner av svärdriddarnas grymheter under intagandet av Pskov med slavernas motstånd och kören "Upp till kamp, o ryska folk".

Det mest berömda avsnittet i film-musiken är slaget på Peipussjöns is, som enligt professor Jukka Korpela förmodligen egentligen var en mindre skärmytsling. Prokofjev finner med sin snabbt rörliga bataljmusik en motsvarighet till Eisensteins montageteknik. Han låter orkesterns sektioner och kon-

trasterande teman kämpa mot varandra. De ryska tonerna kuvar svärdsrid-darna som med sina tunga rustningar slutligen drunknar under den rämmande vårisen till tonerna av pukor.

Mezzosopranens *Dödens fält* associerar även till Musorgskijs sångcykel *Dödens sånger* och danser och dess realistiska tradition enligt vilken döden framstår som den största segraren i alla fältslag. Samtidigt betonas kvinnornas roll i kommande strider. Här manas hustrurna att förbli trogna sina äkta män som sänts till fronten och – då de blivit änkor – att hylla hjältarna. Men filmen lyfter också upp kvinnorna som en militär resurs, då den unga flickan Vasilisa från Pskov förklaras för kampens största hjälte.

Filmens slutscen i Pskov, återerövrat av Alexander, är musikaliskt mera begränsad än den mera praktfullt orkestrerade kantatversionen. De spralliga blåsarna, de s.k. skomorokhierna som skymtat tidigare i kampen, släpps lös igen i en segerfest som sprudlar av glädje, lycka och humor.

Film restaurerades på 1990-talet och då spelades också det undermåliga ljudspåret in på nytt. År 2003 rekonstruerade dirigenten Frank Strobel i samarbete med de ryska musikarkiven hela filmpartituret, som sedan publicerades och som nu kan framföras i samband med visningar av filmen.

Antti Häyrynen

FRANK STROBEL

Frank Strobels intresse för filmer och filmmusik vaknade redan vid unga år. Han föddes år 1966 i München och arbetade på en biograf som ägdes av hans föräldrar, därav hans fascination för kombinationen bilder och musik. Sex år gammal fick han tag på ett klaverutdrag till Gottfried Huppertz film Metropolis (1927, regi Fritz Lang). Strobel arrangerade om musiken och den började spelas i samband med filmen. Till stumfilmklassikern Metropolis återvände Strobel också senare, då en restaurerad version av filmen visades vid den internationella filmfestivalen i Berlin år 2010.

Strobel arbetar som dirigent, arrangör, producent och studiomusiker. För närvarande hör han till de centrala aktörerna vad gäller kombination av film och levande musik. Förutom Metropolis omfattar hans projekt bland andra Robert Wienes Rosenkavaljeren (1925), Abel Gances *J'accuse* (1919) samt Sergej Eisensteins Ivan den förskräcklige (1944–1946). Bland de nyare filmer som bearbetats av Strobel finns till exempel The Matrix (1999) samt År 2001 - ett rymdäventyr (1968). Strobel är även grundande medlem och konstnärlig ledare för European FilmPhilharmonic Institute, som strävar efter givande samverkan mellan film och musik.

Tonsättaren Alfred Schnittke betraktade i någon mån den vidsynte Strobeli som sin själsfrände och Strobel har de facto arrangerat Schnittkes omfattande filmmusikproduktion i form av konsertsviter. Berlinradions symfoniorkestres inspelningar av dessa sviter har fått priser och en hel del berömmande kritik.

Vid sidan av alla filmmusikprojekt är Strobel också känd som en skicklig interpret av stamrepertoaren från klassicismen fram till 1900-talet.

ANNA DANIK

Ryskfödda och sedermera förfinska- de Anna Danik fullbordade sina studier vid solistlinjen vid Kungliga Danske Musikkonservatoriet år 2007. I Danmark var hennes lärare Kirsten Buhl Møller. Danik har även studerat vid Sibelius-Akademien.

Daniks karriär började som dramatisk sopran år 2006. I början uppträdde hon bl.a. vid operafestivalen i Nyslott, Nationaloperan, Åbo musikfestspel och Gulbenkianfestivalen i Lissabon.

År 2012 övergick Danik till att sjunga mezzosopran och två år senare uppträdde hon som Eboli i Verdis Don Carlos. Daniks tolkning vid Chemnitzoperan beundrades mycket såväl av kritiken som av publiken. Hennes övriga roller i Finland och utomlands är bl.a. Wellgunde i Richard Wagners Rhenguldet och Ragnarök, Klytämnestra i Richard Strauss Elektra, Margret i Alban Bergs Wozzeck, Amneris i Verdis Aida och Luonnotar i Karl Müller-Berghaus nyupptäckta opera Die Kalewainen in Pochjola, som fick sitt uruppförande i början av året.

Till Daniks mångsidiga konsertrepertoar hör Gustav Mahlers andra och tredje symfoni och Rückertsånger, Bergs Sieben frühe Lieder samt Modest Musorgskijs Dödens sånger och danser.

MUSIKHUSETS KÖR

Musikhusets kör är en symfonisk kör med 90 medlemmar som vid behov även kan fungera som mans- eller damkör. Musikhusets Kör samarbetar med Musikhusets alla huvudaktörer: Helsingfors stadsorkester, Radions symfoniorkester och Sibelius-Akademien. Kören grundades på hösten 2011 på initiativ av dirigenterna Hannu Lintu, Jukka-Pekka Saraste och John Storgårds. Körens konstnärliga ledare var tonsättaren Tapani Lämsi fram till januari 2017. Körens nuvarande konstnärliga ledare är Nils Schweckendiek och körmästare Jani Sivén.

Musikhusets Kör debuterade år 2012 med Johannes Brahms Ein deutsches Requiem; Radions symfoniorkester dirigerades av Jukka-Pekka Saraste. Vid Helsingfors stadsorkesters konsert i december 2012 gavs under Leif Segerstams ledning Ludwig van Beethovens nionde symfoni och därmed startade en årlig tradition som nu upprepats ett antal gånger inför jul. Körens egen årliga konsert "Hymnernas natt" har arrangerats i Musikhusets konsertsal kvällen före Alla helgons dag.

Körens repertoar består av symfoniska kör- och orkesterverk, samt därtill verk som skrivits för stor kör a cappella. Repertoaren omfattar alla musikaliska epoker utan att glömma vår egen tids musik. Den planeras på lång sikt tillsammans med Musikhusets huvudaktörer. Kören konserterar åtta till tio gånger om året huvudsakligen i Musikhusets konsertsal men även på annat håll. Körmedlemmarna är erfarna och entusiastiska amatörsångare.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är Yles orkester med uppgift är att skapa och främja finländsk musikkultur. Sedan år 2013 är Hannu Lintu orkestrernas chefsdirigent. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Under spelåret 2017–2018 firar RSO sitt 90-årsjubileum. Radioorkestrern bestående av tio musiker uppträdde för första gången den 1 september 1927 i en studio vid Alexandersgatan 46 i Helsingfors. Några år senare inledde orkestrern sin offentliga konsertverksamhet. På 1960-talet under Paavo Berglunds tid som chefsdirigent utvidgades besättningen till en fulltalig symfoniorkester.

Utöver de stora romantiska och klassiska mästerverken har RSO en hel del nutida musik på sin repertoar och orkestrern uruppför årligen ett flertal nya verk som beställts av Yle. Till RSO:s uppgifter hör att spela in all finländsk orkestermusik med fulla radieringsrättigheter för Yles arkiv. Under spelåret 2017–2018 uruppförs sex verk som beställts av Yle. Till säsongplanerna hör även tre operor som uppförs konsertant, en första egen RSO-festival och några av 1900-talets centrala violinkonserter.

RSO har spelat in verk av bl.a. Mahler, Ligeti, Eötvös, Sibelius, Hakola, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt därtill premiärinspelningen av Armas Launis' opera

Aslak Hetta. Orkesterns inspelningar har fått ett flertal pris av bl.a. BBC Music Magazine, Académie Charles Cros och MIDEM Classical Award. Upptagningen av Sibelius' Lemminkäinen och Pohjolas dotter ingick i tidskriften Gramophones Critic's Choice i december 2015. Med denna inspelning fick RSO och Hannu Lintu även det inhemska Emmapriset i kategorin Årets klassiska album 2015. Under spelåret 2017–2018 ger RSO ut skivor med verk av Sibelius, Prokofjev, Lindberg och Bartók.

RSO turnerar regelbundet på olika håll i världen. Under säsongen 2017–2018 företar orkestern en Europaturné under ledning av Hannu Lintu. RSO:s radiokanal Yle Radio 1 radierar alla orkesterns konserter. I allmänhet sänds både de inhemska och utländska konserterna direkt. På RSO:s webbsidor (yle.fi/rso) kan man lyssna på konserterna och se dem live med hög upplösning.